

Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Part II. THEORETICAL AND ARTISTIC ASPECTS OF THE UKRAINIAN CULTURE

УДК 7.036(477) «19/20» (=131.1)

УКРАЇНСЬКА АРТИСТИЧНА МІГРАЦІЯ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ У ВИМІРАХ МИСТЕЦЬКОГО УНІВЕРСАЛІЗМУ

Олена БЕРЕГОВА – доктор мистецтвознавства, професор,
член-кореспондент Національної академії мистецтв України,
заступник директора з наукової роботи,
Інститут культурології Національної академії мистецтв України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-4384-9365>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.52.1144>
beregova@ukr.net

Цитування:

Берегова О. Українська артистична міграція хх-ххі століть у вимірах мистецького універсалізму. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2026. № 52. С. 234–242. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.52.1144>

Здійснено дослідження української артистичної міграції в аспекті мистецького універсалізму як динамічного явища національної музичної культури ХХ-ХХІ століть. Запропоновано класифікацію української музичної міграції ХХ-ХХІ століть на основі географічного та хронологічного компонентів. Застосовано міждисциплінарний підхід із залученням біографічного, історичного, культурологічного, аналітичного, музикознавчого та інших методів. Зокрема завдяки методу біографічно орієнтованого музикознавства здійснено спробу комплексної реконструкції поліаспектної картини української артистичної міграції ХХ-ХХІ століть та скориговано уявлення щодо цілісності універсуму української музичної спадщини. На підставі вивчення життєвого і творчого шляху представників української музичної діаспори виявлено універсалізм розглянутих творчих постатей. Доведено, що ключову роль у процесах української артистичної міграції відіграло соціальне середовище з його мовно-культурними, освітніми, релігійними, мистецькими практиками, зокрема родини митців, в яких активно підтримувалися українські національні мовно-культурні традиції.

Ключові слова: українська культура, українська музика ХХ-ХХІ століть, українська діаспора, універсальна творча особистість, культурна спадщина України.

Актуальність проблеми. Упродовж багатьох віків українська художня культура формувалася не лише на історично визначеній для українського етносу території, а й поза її межами, де творили митці, котрі силою обставин були відірвані від рідної землі й поставлені в дуже непрості умови життя. Зрозуміти сутність феномену українства, осягнути самобутність української національної традиції, передусім у ХХ столітті, неможливо без урахування двох геоісторичних форм функціонування української культури: як на етнічно визначеній території, так і поза її межами, в діаспорі.

Сучасне українське музикознавство розширює уявлення про композиторські, виконавські, музикознавчі школи ХХ-ХХІ століть, включаючи в дискурс наукових студій творчість музикантів не лише материкової України, а й представників української діаспори, які з різних причин опинилися в еміграції. Часто подібні дослідження здійснюються з урахуванням напрацювань суміжних гуманітарних наук, зокрема постколоніальних студій, досить розвинених у літературознавстві, соціології, філософії тощо. Як справедливо зазначає польська дослідниця Йоланта Гузи-Пасяк, «застосування постколоніальних теорій в музикології, особливо в поєднанні з результатами інших методів дослідження в нашій дисципліні, може спричинитися до зміни нашого розуміння деяких проблем рідної музичної творчості» [35].

Мета дослідження – дослідити українську артистичну міграцію в аспекті мистецького універсалізму як динамічне явище національної музичної культури ХХ-ХХІ століть.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

1. проаналізувати наукові джерела щодо досліджуваної проблеми;
2. запропонувати класифікацію української артистичної міграції ХХ-ХХІ ст.;
3. знайти приклади персоналій діячів українського музичного мистецтва на підтвердження запропонованої класифікації;

4. проаналізувати життєвий і творчий шлях обраних персоналій з позицій мистецького універсалізму;

5. обґрунтувати висновки та окреслити перспективні напрями для подальшого розгляду обраного питання.

Задля досягнення мети використано методи дослідження, які відповідали б природі досліджуваного явища та зазначеним вище завданням, а саме: біографічний, історичний, культурологічний, аналітичний, метод музикознавчого аналізу, метод узагальнень.

Наукова новизна полягає в спробі комплексного відтворення цілісної поліаспектної картини української артистичної міграції ХХ-ХХІ століть та корекції уявлень про українську культурну спадщину.

Огляд літератури за темою дослідження. За останні роки в академічних фахових виданнях України з'явилася низка публікацій, присвячених діяльності композиторів, виконавців і музикознавців – представників української діаспори. Г. Карась робить огляд становлення українського музичного діаспорознавства у Львівській національній музичній академії, підкреслюючи роль Ю. Ясіновського, Н. Сиротинської та У. Граб у формуванні напряму [9]. Дослідженню діяльності українських композиторів і виконавців у США (Ю. Плевако-Оранський, В. Балей, П. Гінтов) присвячено розвідку Л. Мартиніва [19]. О. Берегова звернула увагу на творчість українських жінок-композиторок С. Туркевич-Лукиjanович, Г. Овчаренко та І. Гоулд, яких доля закинула у Велику Британію [1]. Ю. Осмачко пропонує аналіз концертно-виконавської практики піаністів української діаспори Канади другої половини ХХ ст. [25]. Загалом, дослідження проблем діаспори інтенсивно розпочалося в Україні лише в 1990-х роках, від часу здобуття Україною незалежності. До того часу будь-які аспекти культуротворчої діяльності української діаспори (зокрема музична культура) на теренах рідної землі були забороненою темою. Проте українські музикознавці, що мешкали і працювали за межами України, зверталися до проблеми висвітлення музичного життя і творчої діяльності композиторів і виконавців української діаспори. Одним із перших був музиколог П. Маценко, який ще в 1950-х роках написав розвідки про Ф. Якименка [21] і О. Кошиця [20], а також інших закордонних українських музикантів.

Композитор, диригент і музично-громадський діяч А. Рудницький знав також і як музикознавець, автор праць «Українська музика: історико-критичний огляд» [32] та «Про музику і музик» [31] (надрукована посмертно), численних статей у пресі. Зокрема, у книзі «Українська музика» дослідник простежує розвиток українського музичного мистецтва від найдавніших часів до 60-х років ХХ століття і робить першу спробу об'єднати композиторський доробок митців материкової України та представників української діаспори. Великий розділ роботи присвячений українському виконавському мистецтву та тогочасному музичному життю української діаспори. Наприкінці радянської епохи в історії України однією з перших тем української діаспори підняла Т. Булат [2].

Справжній розквіт української музичної діаспорології розпочався в 90-х роках ХХ століття. З'явилися перші публікації в музичній періодиці – розвідки Ю. Станішевського [33], Л. Кияновської [11], З. Лиська [16; 17], Л. Ніколаєвої [24], В. Грабовського [6], С. Вайса [3], В. Дутчак [7], А. Калениченка [8] та ін. Опубліковано перші довідково-біографічні видання, в яких містилася інформація про музикантів української діаспори [22, 23], оприлюднені спогади відомих діячів [14], захищені перші дисертації з музикознавства та культурології [18, 4, 15], підготовлені і видані збірки наукових праць [30], монографії [29], навчальні посібники [12] тощо.

Вагомий внесок у розвиток музично-діаспорологічних студій зробила музикознавиця С. Павлишин, дослідивши доробок ряду визначних композиторів – представників української діаспори М. Кузана, С. Туркевич-Лукиjanович та І. Соневицького [26, 27, 28].

Варто відзначити і ґрунтовну культурологічну працю Г. Карась, котра здійснила величезну пошукову і джерелознавчу роботу, узагальнила численні архівні матеріали щодо діяльності українських музикантів діаспори, уперше ввела до наукового обігу імена понад двох тисяч діячів української культури і мистецтва, котрі працювали в еміграції [10].

Сьогодні дослідження проблем української музичної діаспори набирає обертів. В останні роки поряд із терміном «діаспора» у мистецькому контексті все частіше використовується інше поняття на позначення переміщень митців поза межі країни свого етнічного походження – артистична міграція [34]. На нашу думку, це поняття більш гнучке і точніше констатує сьогоденні реалії, коли митець перестає бути позитивно «прив'язаним» до певного географічного локусу і може вільно обирати місце постійного або тимчасового помешкання, маршрути своїх артистичних переміщень, пов'язаних із гастролями, участю в конкурсах і фестивалях, роботою, новими грантовими можливостями та іншими професійними чи особистими обставинами. Проте у ХХ столітті міграція митців частіше була не добровільним, а примусовим явищем. Причини могли бути різними від економічних (пошук заробітків і працевлаштування – так звана трудова еміграція) і політичних (репресії більшовицько-

комуністичного режиму, незгода з ідеологічним курсом уряду, депортація тощо – так звана політична еміграція) до особистих (наприклад, з приводу одруження – так звана шлюбна еміграція).

У зв'язку з недостатньою розробленістю методологічного апарату української музичної діаспорології пропонуємо власну класифікацію української артистичної міграції в ХХ-ХХІ століттях. У цій класифікації представлено 4 основні категорії митців:

1. Народилися, отримали освіту в мистецьких закладах, розпочали творчу діяльність в Україні. Виїхали за кордон як сформовані творчі особистості з різних причин.
2. Народилися в Україні і отримали на батьківщині лише початкову музичну освіту. Подальше навчання і професійне становлення відбувалося за межами України.
3. Народилися в Україні і виїхали за кордон у ранньому дитинстві, але зберегли українську ідентичність.
4. Народилися за межами етнічних українських земель у родинях вихідців з України і відчувають генетичний зв'язок з історичною батьківщиною.

Запропонована класифікація визначила структуру цього дослідження, що складається з чотирьох розділів.

Розуміючи схематичність запропонованої класифікації і неможливість охопити нею всі мотиви, що спонукали митців до виїзду з батьківщини, акцентуємо увагу на одному важливому моменті. Ознакою приналежності того чи іншого митця до української артистичної міграції може бути не лише факт народження та отримання освіти в Україні або родині вихідців з України. Другою обов'язковою складовою є визнання самим митцем і декларація у його творчій діяльності (композиторській, виконавській, музикознавчій тощо) зв'язку з Україною після виїзду за кордон. Тому це дослідження орієнтується на постаті тих представників артистичної міграції – вихідців з України, які виразно артикулюють у своїй творчості проукраїнську позицію, підтримують і розвивають українські національні музичні традиції.

Одним із ключових термінів цієї роботи є поняття мистецького універсалізму. Орієнтиром у визначенні цього поняття буде концепція діяльнісного універсалізму О. Коменди, в якій авторка налічує п'ять видів професійної активності музиканта-творця (композитор, виконавець, музикознавець, музично-громадський діяч, педагог) і трактує універсальну творчу особистість як таку, для якої «характерне поєднання не менше трьох видів діяльності» [13].

1. У пошуках шляхів самореалізації та творчих експериментів

У цьому підрозділі акцентуємо увагу на представниках української артистичної міграції першого типу за нашою класифікацією (народилися, отримали освіту, розпочали творчу діяльність в Україні, виїхали за кордон як сформовані творчі особистості). До цієї категорії належать Олександр Кошиць (Канада), Антін Рудницький (США), Василь Безкоровайний (США), Стефанія Туркевич-Лукиjanович (Велика Британія), Леонід Грабовський (США), Володимир Зубицький (Італія) та ін.

Яскравим представником цього типу є Антін Рудницький (1902-1975 рр.) – композитор, піаніст, диригент, музикознавець, педагог. Народився на Галичині, в с. Луки поблизу містечка Самбір на Львівщині. Перша половина його життя пройшла в Україні. Музичну освіту отримав у Польській консерваторії у Львові, яку закінчив у 1920 р. по класу фортепіано Вілема Курца та Єжи Лялевича, брав уроки гармонії у Василя Барвінського. Рудницький продовжив музичну освіту у Берліні у Вищій музичній школі, де навчався по класу фортепіано у Егона Петрі та Артура Шнабеля, по класу композиції у Франца Шрекера, по класу диригування у Юліуса Прювера; паралельно вивчав музикологію в Берлінському університеті. Серед західноукраїнських композиторів Рудницький започаткував модерний напрям, музична мова його творів до 1930-х років суто радикальна. Композитор мав творчі контакти з Б. Бартоком та Б. Лятошинським, котрі вплинули на формування його світогляду та стилю.

По завершенні навчання Рудницький розпочинає активну диригентську і викладацьку діяльність: працює диригентом оперних театрів у Харкові (1927-1930 рр.), Києві (1930-1932 рр., паралельно викладає у Київській консерваторії), Львові (1932-1934 рр.), викладає в музичних навчальних закладах Харкова, Львова, Дрогобича, керує оркестрами у Львові, Варшаві, Каунасі. Гастролював різними країнами Європи (1934-1936 рр.), здійснив велике концертне турне Америкою та Канадою (разом із дружиною, оперною співачкою Марією Сокл, 1937-1938 рр.), виступав як диригент з оркестрами у Нью-Йорку, Філадельфії, Торонто. У 1938 р., по завершенні гастролей, вирішує залишитися за кордоном. У Америці організовує Українську оперну кампанію, представники якої виступали в Нью-Йорку, Детройті, Чикаго, на Українських музичних курсах у Філадельфії. З 1953 року Рудницький диригує хором «Кобзар», з 1958 р. – професор Музичної консерваторії у Філадельфії; з 1959 р. – мистецький керівник і головний диригент Союзу українських хорів Америки. Як піаніст Рудницький гастролював у Німеччині, Україні, Канаді, США. Рудницький виявив себе також як музикознавець і музичний критик; широкий резонанс мали його музикознавчі праці «Українська музика:

історико-критичний огляд» (1963 р.), «Про музику і музик» (надрукована посмертно 1980 р.), статті в пресі. А. Рудницький помер 30.11.1975 р. Похований на цвинтарі св. Андрія в Саут-Баунд-Бруку (США).

У творчому доробку Рудницького – твори різних жанрів і форм. Йому належать 3 опери «Довбуш» (1938 р.), «Анна Ярославна – королева Франції» (1967 р.) та «Княгиня Ольга» (1968 р.), балет «Буря над Заходом» (1932 р.), 3 симфонії, симфонічні увертюри, поеми, інструментальні концерти, кантати на слова Т. Шевченка та І. Франка, ораторія «Гайдамаки» (1974 р.), камерно-інструментальні, фортепіанні твори, музичне оформлення кінофільмів.

Антін Рудницький – автор численних фортепіанних творів. До перших спроб композитора у фортепіанному жанрі належать Три прелюдії (1915 р.) та Дві мініатюри оп. 1 (1920 р., втрачені). Сам композитор вважав свої ранні фортепіанні твори 1920-х років виразно модерними, окремі – атональними, визнавав вплив на його творчість музики І. Стравінського та Б. Бартока. Наприкінці 1920-х років у фортепіанному стилі Рудницького почали відчуватися впливи імпресіонізму та романтизму. Перебуваючи від 1938 р. в еміграції у США, він створив для фортепіано «Три поліфонічні п'єси для моїх синів» (1946 р.), «Двадцять сім п'єс на теми українських народних пісень» оп. 24 (1948 р.), «Два українські концертні танці» оп. 36, «Варіації на простеньку тему» оп. 38 (1958 р.), дві «Концертні народні сюїти» оп. 40 (1965 р.), «Фантазію» оп. 41 (1966 р.), дивертисмент «Італійський щоденник» оп. 42 (1944–1966 рр.), чотири «Концертні етюди на теми українських пісень» оп. 44 (1967 р.). Часто тематичним матеріалом для фортепіанних творів Рудницького ставали українські народні пісні, зокрема, козацькі та стрілецькі. Так, у циклі «Двадцять сім п'єс на теми українських народних пісень» використано стрілецькі пісні «Хав стрілець» (№ 9), «Ой, у лузі» (№ 17) і «Ой, видно село» (№ 20).

У зрілий період творчості композитор змінив стильові орієнтири, ставши прихильником властивої українській ментальності сентиментально-романтичної лінії творчості. Прикладом цього можуть слугувати Романтична фантазія для віолончелі та фортепіано, Інтрада і фантазія для скрипки та фортепіано та інші твори композитора. А. Рудницький зробив значний внесок у розвиток українського музичного театру. Йому належать згадані вище балет «Буря над Заходом» та три опери: «Довбуш», «Анна Ярославна – королева Франції» та «Княгиня Ольга». Одним із кращих творів Рудницького стала його опера «Анна Ярославна – королева Франції».

2. *Батьківщина як стартовий майданчик для артистичної кар'єри*

Представниками української артистичної міграції другого типу (народилися в Україні і отримали на батьківщині лише початкову музичну освіту, подальше навчання і професійне становлення відбувалося за межами України) були Ю. Фіала (Канада), Мирослав Антонович (Нідерланди), Ігор Соневицький (США), Анатолій Мірошник (Австралія), Ірина Гоулд (Велика Британія) та ін.

Однією з непересічних особистостей української еміграції повоєнної хвилі був М. Антонович (1917–2006 р.) – видатний хормейстер, музикознавець, композитор, організатор музичного життя. Становлення творчої особистості М. Антоновича відбувалося в 30-х роках ХХ століття у Львові – місті, в якому вирувало яскраве мистецьке і літературне життя, формувалося самобутнє мультикультурне середовище. М. Антонович був одним із найкращих учнів А. Хибінського – засновника і керівника кафедри музикології у Львівському університеті. Маючи прекрасний баритон, М. Антонович паралельно опановував мистецтво сольного співу у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка (нині – ЛНМА ім. М. Лисенка) у класі О. Бандрівської, з фортепіано був учнем Н. Нижанківського. Ще під час навчання яскраве виконавське обдаровання М. Антоновича відзначене II премією на конкурсі молодих співаків у 1938 р. Під час Другої світової війни М. Антонович виїхав до Відня, де продовжив навчання вокалу. Згодом виступав у провідних оперних партіях баритонового репертуару в операх Верді і Вагнера в музичних театрах міст Лінц (Австрія), Лодзь (Польща). По завершенні війни перебував спочатку в таборі для переміщених осіб у Німеччині, а від 1948 р. і до кінця життя мешкав і працював у Нідерландах. Особливе значення мало для М. Антоновича продовження музикознавчої освіти в Університеті Утрехту під керівництвом провідного європейського музиколога-медієвіста, проф. А. Смаерса. Саме він зумів захопити М. Антоновича музичною культурою епохи Відродження, зокрема творчістю франко-фламандського композитора і диригента другої половини XV – початку XVI століть Жоскена Дебре. Разом із професором А. Смаерсом М. Антонович досліджував творчість великого фламандця, переймався проблемою ідентифікації його творів, підготував до публікації повне зібрання творів Жоскена Дебре (значну частину творчої спадщини цього композитора він видав самостійно, вже після смерті свого наукового керівника).

М. Антонович був не лише дослідником давньої європейської духовної музики, а й великим знавцем українського церковного співу, заглибленим в особливості української літургійної традиції, що веде свій родовід від патериків Києво-Печерської лаври. Йому також удалося створити хоровий колектив, з яким виконував саме українські духовні та світські твори, пропагуючи в такий спосіб українську хорову культуру в Європі і світі. Започаткований М. Антоновичем в нідерландському м. Утрехті «Візантійський хор» складався з

семінаристів-нідерландців та зосереджувався на літургійному співі за слов'янсько-візантійським обрядом. Діяльність цього мистецького колективу, який за 40 років керівництва М. Антоновича здобув популярність, контрастувала з псевдо українським стилем тогочасних радянських хорових колективів з їхньою показовою ефектністю і «шароварщиною». Прикметно, що М. Антонович, котрий був музикантом-універсалом і поєднав у своїй особі іпостасі музикознавця, виконавця-хормейстера і організатора музично-концертного життя, одним із перших у світі сприяв становленню української медієвістики як окремої сфери наукових досліджень і виконавської практики. Показовим у цьому плані є його виступ із «Візантійським хором» для Папи Іоана XXIII 16 жовтня 1959 р., що відбувся задовго до знаменної наукової конференції в польському м. Бидгощі (1966 р.), на якій видатна українська музикознавиця О. Шреєр-Ткаченко в своїй доповіді розповіла колегам з Європи про високий рівень української хорової музики XVI-XVIII ст. Широка виконавська репрезентація саме української літургійної традиції, здійснена на європейському та американському континентах М. Антоновичем, стала поштовхом для розвитку української медієвістики в світі. Авторка монографії про нього У. Граб доводить, що своєю багатогранною діяльністю цей митець створив новий образ українства в очах багатьох європейців, чим знайшов повагу й авторитет не лише своїх співвітчизників, а й представників світової музичної спільноти [5].

3. *На перехресті двох культур*

До третьої категорії нашої класифікації (народилися в Україні і виїхали за кордон у ранньому дитинстві, але виховувалися в душі поваги до українських культурних цінностей) можна віднести Мар'яна Кузана (Франція), Вірослава Балея (США), Юрія Олійника (США) та ін. Як правило, нова країна, в якій опинялися українські митці, її культура, мистецтво, соціум накладали значний відбиток на формування їхніх творчих індивідуальностей. Водночас усвідомлення свого українського походження, великий інтерес до України та подій, які відбуваються на етнічній батьківщині, спричинялися до написання творів на українську тематику, утворення бінарних культурних ідентичностей.

На формування художнього світогляду та композиторського стилю М. Кузана (1925-2005 рр.) вплинула французька культура та її кращі представники. Водночас митець позиціонував себе як українця і все життя звертався до українських тем у творчості. М. Кузан народився 29 вересня 1925 р. у с. Ісаї Турківського р-ну (поблизу м. Самбір) на Львівщині. Коли йому було два роки, виїхав із родиною до Франції і мешкав у Парижі. Він навчався гри на скрипці у видатного французького композитора О. Мессіана, також опановував гру на фортепіано, гітарі, духових інструментах, вокал. У 1947 р. закінчив Паризьку консерваторію по класу композиції Жоржа Дандельйо, учня М. Равеля та Г. Форте. У роки Другої світової війни М. Кузан був учасником Руху опору. У 1960-х роках чимало часу приділяв диригентській діяльності: 1966 року організував і став диригентом оркестру «Альфа-Омега» А. Лемке, потім – оркестру Люксембурзької компанії телебачення. Кузан є різножанровим композитором. У своєму доробку митець звертався здебільшого до тем глибокого морально-філософського змісту, як-от: людина і Бог, людина і Всесвіт, життя і смерть, людина і природа тощо. Він є автором опер «Солодке божевілля» (1972 р.), «Спокушання Святого Антонія» (1991 р.), балетів «Неділя» (1950 р.), «Велике вигнання» (1989 р.), «Квітка на Венері», «Правда», оркестрових, вокально-симфонічних, камерно-інструментальних, фортепіанних творів, музики до театральних вистав, теле- і кінофільмів. Для композитора характерна багатоаспектна програмність, що відображує протиріччя й соціальні катаклізми ХХ століття. Про це свідчать назви його творів: «Вогонь природи, оновлюючи, об'єднує» (для 6 тромбонів), симфонічна увертюра «Свобода», «Сім дверей невідомого» (для септету інструментів), «Шляхи повернення» (для тенора та симфонічного оркестру), інструментальні твори «До моїх коренів», «Криниця» тощо. Українській тематиці присвячені ораторії на вірші Т. Шевченка «Неофіти» (1985 р., до 1000-ліття хрещення Руси-України), «Псалми Давида» для хору а cappella (1990 р.) та «Послання» для мішаного хору, солістів та симфонічного оркестру (1992 р.), «Чорнобиль-реквієм» для 4-х солістів, мішаного й дитячого хорів та симфонічного оркестру за поемою В. Барки (1987-1993 рр.), симфонічна увертюра «Свобода» (1992 р.). Це – вершинні опуси композитора, монументальні грандіозні музичні полотна, в яких композитор спирається на широкий пласт українського мелосу. М. Кузан оркестрував оперу Д. Січинського «Роксолана».

У стильовому плані музику М. Кузана вирізняє ширий ліризм, характерні для українського народного мелосу інтонаційні звороти, ладовість, іноді близька до жанру думи. Як композитор ХХ ст. він володів величезним і різноманітним арсеналом сучасної композиторської техніки, але вмів використати алегорію, сонористику, додекафонію, мінімалізму та інших засобів не стало на заваді вироблення власної музичної мови. Композиторський стиль Кузана спирається на кілька мовностильових шарів: українського фольклору, західноєвропейського музичного професіоналізму та сучасної музики ХХ ст. Дослідники творчості М. Кузана вбачають специфічні риси творчої індивідуальності композитора в особливому узагальненні діатоніки, що походить від вільного поєднання західноєвропейської середньовічної традиції та слов'янської народної ладовості. Іншою визначальною рисою стилю М. Кузана є оригінальне поєднання рис українського фольклору та французького імпресіонізму [27].

4. *Українці за покликом серця*

Нарешті, останню, четверту категорію представників української артистичної міграції в нашій класифікації (народилися за межами етнічних українських земель у родинях вихідців з України і відчують духовний зв'язок з історичною батьківщиною) репрезентують Ярополк Ласовський (1941–2006 рр., США), Зенон Лавришин (1943 р. н., Канада), Олександр Павук (1945 р. н., США), Дарія Семеген (1946 р. н., США), Любомир Мельник (1948 р. н., Канада), Вільям Пюра (1948 р. н., Канада), Христина Кузьмич (1954 р. н., США), Геррі Кулеша (1954 р. н., Канада), Лариса Кузьменко (1956 р. н., Канада), Василь Сидоренко (1960 р. н., Канада), Роман Гурко (1962 р. н., Канада) та ін.

До цієї досить численної когорти належить і польський диригент, композитор, музикознавець і музично-громадський діяч українського походження Роман Ревакович (нар. 1958 р.).

Народився у польському м. Лідзбарк-Вармінський в українській родині, депортованої до Польщі під час етнічних чисток, відомих як операція «Вісла». У родині розмовляли українською мовою і підтримували українські традиції. Водночас сам Р. Ревакович в одному з інтерв'ю зауважував, що до юнацького віку не відчував жодного зв'язку з Україною та ідентифікував себе як поляка. Р. Ревакович закінчив Музичну академію (нині – Університет музики) ім. Ф. Шопена у Варшаві як музикознавець, а також вивчав композицію, згодом навчався на диригентському факультеті Варшавського університету в класі професора Богуслава Мадея.

Усвідомлення своєї української ідентичності припало на період початку самостійної творчої діяльності Р. Реваковича, пов'язаний з хоровим мистецтвом: у 1983-1993 роках йому довелося керувати українським чоловічим хором «Журавлі», з яким гастрював у США, Канаді, Західній Європі та Україні. Також Р. Ревакович створив камерний хор «Ірмос» і виконував із ним візантійські хорали [37].

Із 1990-х займається симфонічним диригуванням, особливо цікавиться сучасною музикою і виконанням нових творів, починає пропагувати українську музику в Польщі і польську – в Україні. На початку 1990-х рр. почалися контакти Р. Реваковича з Україною. Музикант часто приїздив до України, виступав як запрошений диригент із такими колективами як Національний Ансамбль солістів «Київська Камерата», Національний симфонічний оркестр України, Національна хорова капела «Думка» тощо. Диригент став першим виконавцем творів І. Щербакова, Ю. Ланюка, Е. Селіцького, В. Лютославського, К. Пендерського, З. Краузе, А. Нікодемівича, А. Пярта, Б. Фроляк, Б. Сегіна, М. Шведа, О. Шимка та ін.

Р. Ревакович є засновником та очільником Фундації «Pro Musica Viva», діяльність якого пов'язана з промоцією та підтримкою різноманітних музичних проєктів. У 1999 році з ініціативи Р. Реваковича та очолюваної ним фундації вперше відбувся фестиваль «Дні української музики у Варшаві», концерти якого проходять у найпрестижніших концертних залах столиці Польщі. Основною метою Днів української музики у Варшаві є промоція української класичної і сучасної музики, яка раніше практично була відсутня в польському культурно-мистецькому просторі. З фінансових причин після 1999 року фестиваль проводився нерегулярно. Від 2019 року Дні української музики проводяться щорічно, завдяки, зокрема, підтримці уряду міста Варшави.

Під час Днів української музики виконуються симфонічні, ораторіальні та камерні твори композиторів з України. У програмі фестивалю звучали твори таких композиторів як М. Дилецький, А. Ведель, М. Лисенко, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, М. Скорик, В. Сильвестров, Л. Грабовський, Є. Станкович, Ю. Ланюк, О. Щетинський, З. Алмаші, Б. Фроляк, О. Ільницька, О. Шимко, О. Безбородько та ін.

Р. Ревакович є частим гостем України і має численні творчі зв'язки з українськими музичними колективами, виконавцями і композиторами. Зокрема, на Міжнародному музичному фестивалі «Київ Музик Фест» неодноразово виконувалися його власні твори для солістів та симфонічного оркестру. Так, під час Другого «Київ Музик Фесту», що проходив у 1991 році, у виконанні симфонічного оркестру Київського дитячого музичного театру під орудою І. Палкіна прозвучав твір *Поміж* (1991 р.) Р. Реваковича. Варто додати, що того року Р. Ревакович був почесним іноземним гостем фестивалю. А в 2013 році в рамках «Київ Музик Фесту» Р. Ревакович презентував українській публіці широку панораму польської хорової музики ХХ століття, яку під батугою Маєстро виконав провідний український хоровий колектив – Національна заслужена академічна хорова капела «ДУМКА». Тоді прозвучали авангардні композиції К. Пендерського, Б. Ковальського, Х. М. Гурецького, Ю. Луцкока, А. Нікодемівича. Важливу роль має культурно-просвітницька діяльність Р. Реваковича, зокрема його виступи на радіо, телебаченні, інтерв'ю в електронних засобах масової комунікації, в яких він розмірковує про історію і сучасність українського музичного мистецтва, ділиться власними спогадами про історію своєї родини і способи збереження українських традицій в умовах еміграції [36].

Висновки. Кожен з українських музикантів, згаданих у цій статті, є митцем універсального типу, здатним до різних видів творчої діяльності – композиторської, виконавської, музикознавчої, музично-громадської, педагогічної. Кожен із них зробив свій внесок у розвиток української музичної

культури та її промоцію, ставши справжнім амбасадором української культури у світі. У кожного з них була своя доля і власні причини для виїзду з України.

Запропонована в цьому дослідженні класифікація української музичної міграції спиралася на географічний та хронологічний компоненти, зокрема територіальну «прив'язку» до України як місця народження того чи іншого митця та кількість часу, проведеного ним в Україні. Водночас стає зрозумілим, що хоча ці компоненти і мають велике значення для самоідентифікації митця, значно більшу роль у процесах артистичної міграції відіграє соціальне середовище з його мовно-культурними, освітніми, релігійними, мистецькими практиками, а також походження родини та її здатність зберігати і примножувати українські традиції. На прикладі творчих постатей митців, котрі були вивезені з України батьками в несвідомому дитячому віці і особливо тих, хто народилися поза межами України, ми побачили, що ключову роль у наверненні їх до українства відіграли саме їхні родини, в яких активно підтримувалися українські національні мовно-культурні традиції.

Активна творча діяльність закордонних українців свідчить про те, що українська музична культура є набагато складнішою, об'ємнішою, глибою, ніж це уявлялося раніше. Спостерігаємо розширення універсуму української культури, переосмислюємо нашу культурну спадщину, відкриваємо нові і реабілітуємо незаслужено забуті або насильно «викинуті» з культурного процесу імена. Перед нами стоїть велике і важливе завдання – дослідити і по-новому оцінити доробок і творчу спадщину митців, які в силу різних обставин опинилися за кордоном, продовжуючи звідти своє служіння українській культурі.

Дослідження міграційних рухів сьогодні є актуальним для України. Потужна консолідація українства в часи російсько-української війни, численні приклади впливу української музичної спільноти не лише на культурно-мистецькі, а й на суспільно-політичні процеси в Європі і світі сприяють підсиленню авторитету України у глобальному соціокультурному просторі, зміцнюють самосвідомість українського суспільства, формують нову українську національну ідентичність.

Список використаної літератури

1. Берегова О. Українські жінки-композиторки Великої Британії в європейському культурному діалозі. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*, 2022, вип. 1 (22). С. 313-334. DOI: <https://doi.org/10.33287/222224>.
2. Булат Т. Уперше про Федора Якименка. *Музика*. 1988. № 4. С. 28-30.
3. Вайс С. Антін Рудницький – український музикант в Берліні 1920 – 1930-х років. *Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення*. Київ : 1998. С. 174-188.
4. Гармель О. Феномен «чужого» тексту в сучасній музиці. Аспект неоміфологічних інтенцій художнього мислення: дис. канд. миств: 17.00.03 / Нац. муз. акад. укр. ім. П. Чайковського. Київ, 2007. 227 с.
5. Граб У. Мирослав Антонович: інтелектуальна біографія. Еміграційне музикознавство в українському культуротворенні повоевних десятиліть: монографія. Львів : Вид-во УКУ, 2019. 456 с.
6. Грабовський В. «Французький українець». *Музика*. 1995. № 6. С. 23.
7. Дутчак В. Кобзарський феномен Зіновія Штокалка. *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Серія Мистецтвознавство*. 2000. С. 82-90.
8. Калениченко А. Академічна інструментальна музика української діаспори у першому наближенні (жанровий аспект). *Музична україністика: сучасний вимір*: зб. наук. ст. пам'яті композитора і музикознавця, д-ра миств., професора Антона Мухи / ред.-упоряд. О. Кушнірук. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2009. Вип. 3. С. 156–168.
9. Карась Г. Музичне діаспорознавство в наукових здобутках викладачів кафедри музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка. *Українська музика*, 2021, вип. 1 (39). С. 19-27. DOI: <https://doi.org/10.33398/2224-0926-2021-1-39-19-27>.
10. Карась Г. В. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 1164 с.
11. Кияновська Л. З-за піднятої завіси. *Музика*. 1991. № 4. С. 2–4.
12. Козачук О. Забута музика... Забуті імена... Нариси про композиторів ХІХ – першої пол. ХХ століття (з архівних розвідок) : навч. посіб. Київ : Муз. Україна, 2008. 256 с.
13. Коменда О. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис. ...д-ра миств. 17.00.03 Музичне мистецтво. Київ : НМАУ, 2020. 519 с.
14. Кошиць О. Спогади: Упоряд. і передмова М. Головащенко; Післямова М. Слабошпицького. Київ : Рада, 1995. 387 с.
15. Лехник Л. Василь Витвицький: музикознавча та композиторська спадщина: дис..... канд. миств.: 17.00.01. Львів, 2005. 261 с.
16. Лисько З. Роман Придаткевич (до 100-річчя від дня народження). *Музика*. 1995. № 6. С. 22.
17. Лисько З. Федір Якименко. Визначна, але маловідома постать в історії української музики. *Музика*. 1994. № 1. С. 22.
18. Мартиненко О. Музична діяльність української еміграції у міжвоєнній Чехословаччині (джерелознавчий аспект дослідження): дис... канд. миств.: спец. 17.00.03. Музичне мистецтво. Київ, 2001. 310 с.

19. Мартинів Л. Українське музичне мистецтво у діаспорі: традиція у реаліях сьогодення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 68, т. 2, 2023. С. 66-71. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-9>.
20. Маценко П. Кошиць як виконавець народних пісень. *Народна творчість та етнографія*. 2002. № 1/2. С. 74-77.
21. Маценко Павло. Якименко Федір Степанович. Канада : Культура й освіта, 1954. 15 с.
22. Мистецтво України: Біогр. довід. Упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський; За ред. А. В. Кудрицького. Київ : Укр. енцикл., 1997. 700 с.
23. Муха А. І. Композитори України та української діаспори: Довідник. К.: Музична Україна, 2004. 352 с.
24. Ніколаєва Л. Повернути із забуття (про Ф. Якименка). *Музика*. 1995. № 3.
25. Осмачко Ю. Творчість українських композиторів у концертно-виконавській практиці піаністів діаспори Канади другої половини ХХ ст. *Мистецтвознавчі записки*, 2023, вип.43. С. 187-193. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-2180.43.2023.286859>.
26. Павлишин С. Ігор Соневицький [2-е вид., розшир. і доповн.]. Львів : Бак, 2005. 119 с.
27. Павлишин С. Композитор Мар'ян Кузан. Львів: Навчально-виробничі майстерні Львівського поліграфічного технікуму, 1993. 135 с.
28. Павлишин С. Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукиjanович. Львів : Бак, 2004. 160 с.
29. Підківка О. Після довгих років забуття: про життя і творчість українських композиторів. Львів, 2003. 263 с.
30. Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. Матеріали музичної спадщини. Вип. 13 / Ін-т м-ва, фольклор. та етнолог. ім. М. Т. Рильського, Нац. акад. наук України. Київ, 1999. 114 с.
31. Рудницький А. Про музику і музик. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Вид-во Наукового товариства імені Тараса Шевченка, 1980. 340 с.
32. Рудницький А. Українська музика: історико-критичний огляд. Мюнхен : Вид-во «Дніпрова хвиля», 1963. 406 с.
33. Станішевський Ю. Маєстро з Парижа. *Музика*. 1991. № 2. С. 12–13.
34. Ferenc Tomasz. Artysta jako Obcy. Socjologiczne studium artystów polskich na emigracji. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012. 388 s.
35. Guzy-Pasiak Jolanta. Emigracja w perspektywie postkolonialnej. Wybrane problemy twórczości polskich kompozytorów emigracyjnych: Karola Rathausa i Ludomyra Michała Rogowskiego. *Res facta nova*, 2011, Issue 12, pp.177-185.
36. Lech Filip. Roman Rewakowicz: Ostatnio jestem zasypywany pytaniami o ukraiński repertuar. *Culture.pl Seria: Ukraina*. 21/03/2022. [Інтерв'ю з Р. Реваковичем] <https://culture.pl/pl/artykul/roman-rewakowicz-ostatnio-jestem-zasypywany-pytaniami-o-ukrainski-repertuar-wywiad>
37. Roman Rewakowicz. *Culture.pl*. <https://culture.pl/pl/tworca/roman-rewakowicz>

References

1. Berehova O. Ukrainski zhinky-kompozytorky Velykoi Brytanii v yevropeiskomu kulturnomu dialozi. *Muzykoznavcha dumka Dnipropetrovshchyny*, 2022, vyp. 1 (22). S. 313-334. DOI: <https://doi.org/10.33287/222224>.
2. Bulat T. Upershe pro Fedora Yakymenka. *Muzyka*. 1988. № 4. S. 28-30.
3. Vais S. Antin Rudnytskyi – ukrainskyi muzykant v Berlini 1920 – 1930-kh rokiv. *Ukrainsko-nimetski muzychni zviazyky mynuloho i sohodennia*. Kyiv : 1998. S. 174-188.
4. Harmel O. Fenomen «chuzhoho» tekstu v suchasni muzytsi. *Aspekt neomifolohichnykh intentsii khudozhnoho myslennia: dys. kand. mystv: 17.00.03 / Nats. muz. akad. ukr. im. P. Chaikovskoho*. Kyiv, 2007. 227 s.
5. Hrab U. Myroslav Antonovych: intelektualna biohrafia. *Emihratsiine muzykoznavstvo v ukrainskomu kulturotvorenni povoiennykh desiatytil: monohrafia*. Lviv : Vyd-vo UKU, 2019. 456 s.
6. Hrabovskiy V. «Frantsuzkyi ukrainets». *Muzyka*. 1995. № 6. S. 23.
7. Dutchak V. Kobzarskyi fenomen Zinoviia Shtokalka. *Visnyk Prykarp. nats. un-tu im. V.Stefanyka. Seria Mystetstvoznavstvo*. 2000. S. 82-90.
8. Kalenychenko A. Akademichna instrumentalna muzyka ukrainskoi diaspory u pershomu nablyzhenni (zhanrovyy aspekt). *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir: zb. nauk. st. pamiaty kompozytora i muzykoznavtsia, d-ra mystv., profesora Antona Mukhy / red.-uporiad. O. Kushniruk*. Kyiv :IMFE im. M. T. Rylskoho, 2009. Vyp. 3. S. 156–168.
9. Karas H. Muzychne diasporoznavstvo v naukovykh zdobutkakh vykladachiv kafedry muzychnoi mediievistyky ta ukrainistyky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii imeni Mykoly Lysenka. *Ukrainska muzyka*, 2021, vyp. 1 (39). S. 19-27. DOI: <https://doi.org/10.33398/2224-0926-2021-1-39-19-27>.
10. Karas H. V. Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori KhKh stolittia: monohrafia. *Ivano-Frankivsk : Tipovit*, 2012. 1164 s.
11. Kyianovska L. Z-za pidniatoi zavyisy. *Muzyka*. 1991. № 4. S. 2–4.
12. Kozachuk O. Zabuta muzyka... Zabuti imena... *Narysy pro kompozytoriv KhIKh – pershoi pol. KhKh stolittia (z arkhivnykh rozvidok) : navch. posib*. Kyiv : Muz. Ukraina, 2008. 256 s.
13. Komenda O. Universalna tvorcha osobystist v ukrainskii muzychnii kulturi: dys. ...d-ra mystv. 17.00.03 *Muzychne mystetstvo*. Kyiv : NMAU, 2020. 519 s.

14. Koshyts O. Spohady: Uporiad. i peredmovna M. Holovashchenka; Pisliamova M. Slaboshpytskoho. Kyiv : Rada, 1995. 387 s.
15. Lekhnyk L. Vasyly Vytvytskyi: muzykoznavcha ta kompozytorska spadshchyna: dys.... kand. mystv.: 17.00.01. Lviv, 2005. 261 s.
16. Lysko Z. Roman Prydatkevych (do 100-richchia vid dnia narodzhennia). Muzyka. 1995. № 6. S. 22.
17. Lysko Z. Fedir Yakymenko. Vyznachna, ale malovidoma postat v istorii ukrainskoi muzyky. Muzyka. 1994. № 1. S. 22.
18. Martynenko O. Muzychna diialnist ukrainskoi emihratsii u mizhvoienii Chekhoslovachchyni (dzhereloznavchy aspekt doslidzhennia): dys... kand. mystv.: spets. 17.00.03. Muzychne mystetstvo. Kyiv, 2001. 310 s.
19. Martyniv L. Ukrainske muzychne mystetstvo u diaspori: tradytsiia u realiiakh sohodennia. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 68, t. 2, 2023. S. 66-71. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-9>.
20. Matsenko P. Koshyts yak vykonavets narodnykh pisen. Narodna tvorchist ta etnografia. 2002. № 1/2. S. 74-77.
21. Matsenko Pavlo. Yakymenko Fedir Stepanovych. Kanada : Kultura y osvita, 1954. 15 s.
22. Mystetstvo Ukrainy: Biohr. dovid. Uporiad.: A. V. Kudrytskyi, M. H. Labinskyi; Za red. A. V. Kudrytskoho. Kyiv : Ukr. entsykl., 1997. 700 s.
23. Mukha A. I. Kompozytory Ukrainy ta ukrainskoi diaspori: Dovidnyk. K.: Muzychna Ukraina, 2004. 352 s.
24. Nikolaieva L. Povernuty iz zabuttia (pro F. Yakymenka). Muzyka. 1995. № 3.
25. Osmachko Yu. Tvorchist ukrainskykh kompozytoriv u kontsertno-vykonavskii praktytsi pianistiv diaspori Kanady druhoi polovyny KhKh st. Mystetstvoznavchi zapysky, 2023, vyp.43. S. 187-193. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-2180.43.2023.286859>.
26. Pavlyshyn S. Ihor Sonevtskyi [2-e vyd., rozshyr. i dopovn.]. Lviv : BaK, 2005. 119 s.
27. Pavlyshyn S. Kompozytor Marian Kuzan. Lviv: Navchalno-vyrobnychi maisterni Lvivskoho polihrafichnoho tekhnikumu, 1993. 135 s.
28. Pavlyshyn S. Persha ukrainska kompozytorka Stefaniia Turkevych-Lisovska-Lukiiianovych. Lviv : BaK, 2004. 160 s.
29. Pidkivka O. Pislia dovhykh rokiv zabuttia: pro zhyttia i tvorchist ukrainskykh kompozytoriv. Lviv, 2003. 263 s.
30. Povernennia kulturnoho nadbannia Ukrainy: problemy, zavdannia, perspektyvy. Materialy muzychnoi spadshchyny. Vyp. 13 / In-t m-va, folklor. ta etnoloh. im. M. T. Rylskoho, Nats. akad. nauk Ukrainy. Kyiv, 1999. 114 s.
31. Rudnytskyi A. Pro muzyku i muzyk. Niu-York – Paryzh – Sidnei – Toronto: Vyd-vo Naukovoho tovarystva imeni Tarasa Shevchenka, 1980. 340 s.
32. Rudnytskyi A. Ukrainska muzyka: istoryko-krytychnyi ohliad. Miunkhen : Vyd-vo «Dniprova khvyliia», 1963. 406 s.
33. Stanishevskyi Yu. Maestro z Paryzha. Muzyka. 1991. № 2. S. 12–13.
34. Ferenc Tomasz. Artysta jako Obcy. Socjologiczne studium artystów polskich na emigracji. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012. 388 s.
35. Guzy-Pasiak Jolanta. Emigracja w perspektywie postkolonialne
36. Lech Filip. Roman Rewakowicz: Ostatnio jestem zasypywany pytaniami o ukrainski repertuar. Culture.pl Seria: Ukraina. 21/03/2022. [Interviu z R. Revakovychem] <https://culture.pl/pl/artykul/roman-rewakowicz-ostatnio-jestem-zasypywany-pytaniami-o-ukrainski-repertuar-wywiad>
37. Roman Rewakowicz. Culture.pl. <https://culture.pl/pl/tworca/roman-rewakowicz>

UDC 7.036(477) «19/20» (=131.1)

UKRAINIAN ARTISTIC MIGRATION OF THE TWENTIETH AND TWENTY-FIRST CENTURIES IN THE DIMENSIONS OF ARTISTIC UNIVERSALISM

Olena BEREHOVA – Doctor of Art Studies (hab.), Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Arts of Ukraine,
Deputy Director for Research
Institute for Cultural Research of the National Academy of Arts of Ukraine

The relevance of this article stems from the need to study Ukrainian artistic migration in the context of artistic universalism as a dynamic phenomenon of national musical culture in the 20th and 21st centuries. *Methodology*. An interdisciplinary approach, incorporating biographical, historical, cultural, analytical, musicological, and other methods were applied. *Scientific novelty*. The author proposes a classification of Ukrainian musical migration in the 20th–21st centuries based on geographical and chronological components. *Research results*. Using the method of biographically oriented musicology, an attempt to reconstruct comprehensively a multifaceted picture of Ukrainian artistic migration in the 20th–21st centuries was made, and perceptions regarding the integrity of the universe of Ukrainian musical heritage were revised. Based on a study of the life and creative paths of representatives of the Ukrainian musical diaspora, the universalism of the creative figures under consideration has been revealed. It has been demonstrated that the social environment – with its linguistic, cultural, educational, religious, and artistic practices – played a key role in the processes of Ukrainian artistic migration, particularly the families of artists in which Ukrainian national linguistic and cultural traditions were actively upheld.

Key words: Ukrainian culture, Ukrainian music of the twentieth and twenty-first centuries, Ukrainian diaspora, universal creative personality, cultural heritage of Ukraine.

Стаття отримана 10.12.2025

Стаття прийнята 17.01.2026

Стаття опублікована 28.05.2026